

V I N T A G E

Nicolae S. Șucu (29 mai 1886 – 26 aprilie 1967) se naște într-o familie de țărâni din satul Mățău, de lângă Câmpulung-Muscel. Este unul dintre cei 13 copii ai lui Spirea Șucu și ai Stancăi Bălălău. Mănat de spiritul de aventură încă de la o vârstă fragedă, își abandonează familia și școala, pentru a se face cioban. După ce străbate Muntenia și Dobrogea, lucrând ca sezonier, ajunge în Bulgaria, unde se va stabili în cele din urmă. În actele oficiale din Bulgaria apare sub numele de Nikolai Kostadinov Spirov, născut la 29 mai 1893. În timpul unei vizite la părinți este înrolat în armata română, de unde dezertează. Luptă, în uniformă bulgară, atât în ambele războaie balcanice, cât și în Primul Război Mondial. În 1910 se căsătorește cu Katina Koleva Kostadinova (1891–1962); împreună au cinci copii. Mezinul, Konstantin, subofițer de artilerie, cade pe front, în martie 1945, în luptele cu germanii de pe râul Drava (la granița dintre Ungaria și Croația). Cei doi băieți rămași în viață au locuit în satul părinților lor, numele lor apărând pe lista fondatorilor cooperativei agricole de producție din Vratarite (județul Dobrici).

Daniel Cain (n. 1972) este cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. A studiat la București și la Sofia; este doctor în istorie cu o teză despre relațiile diplomatice româno-bulgare la începutul secolului XX. Cadru didactic asociat la Universitatea din București, unde ține un curs de istorie a Balcanilor (secolele XIX–XXI); secretar al părții române în Comisia Mixtă de Istorie româno-bulgară. Autor și editor al unor volume și studii despre realitățile din spațiul sud-est european de la începutul secolului trecut.

Nicolae S. Şucu

VIATA ŞI AVENTURILE
UNUI CIOBAN ROMÂN
ÎN BULGARIA
ÎN VREMURI DE RĂZBOI
1908–1918

Text stabilit de
Cristina Jelescu

Ediție îngrijită,
studiu introductiv,
cronologie și note de
DANIEL CAIN

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

<i>Studiu introductiv</i>	7
<i>Repere cronologice</i>	53
<i>Notă asupra ediției</i>	57
Anii de școală	63
Pornit cu oile	67
Cioban la munte	72
Printre hoți de cai	75
Văduva de la Brăila	81
Peste Dunărea înghețată	83
Cu lupii prin Bărăgan	91
Dezertor din armată	96
Prin Bulgaria după un rost	102
Cioban în Bulgaria	104
Soția din Kapudji Mahle	110
La părinți și la arest	113
Primul Război Balcanic	115
Al Doilea Război Balcanic	121
Amnistia. Înapoi la regiment	126
Mobilizat pe frontul din Macedonia	129
Condamnat la moarte	131
Măcelul de la Turtucaia	139
Ocupația bulgară în Dobrogea	147

6 CUPRINS

La intendență în Constanța	151
Moștele Sfântului Dimitrie	155
Din nou acasă, la părinți	159
Soarta omenirii la popotă	161
Cade frontul bulgar	167
Sfârșit de lume la Constanța	171
Demobilizarea. Acasă, în Bulgaria	176
Soarta românilor din Bulgaria	180
O poveste cu tâlc	183
Din nou despre soarta românilor din Bulgaria	189
Ultima zi a unui condamnat la moarte	193
O lume care nu mai știe de ea	208
Epilog	211
<i>Dosar iconografic</i>	213

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Acest manuscris inedit ajunge acum pentru prima oară la cunoștința publicului. Este intitulat de mâna autorului, pe prima pagină, *Viața unui român din Bulgaria între ani[i] 1908–1918 (începând de la pagina 19 a caietului. Propiul manuscris. Nicolae S. Șucu)*. Este păstrat, de peste șase decenii, la Biblioteca Academiei Române (Secția manuscrise, cota A 333) și provine din fosta arhivă a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, preluată în decursul anului 1953. Nu deținem însă informații care să ne lămurească cum și când a ajuns acest caiet cu însemnări în posesia marelui istoric. Faptul că Iorga a fost destinatarul memoriilor lui Nicolae S. Șucu nu trebuie să ne surprindă. Imensa popularitate pe care a dobândit-o în timpul campaniei din 1916–1918 l-a transformat pe istoricul și omul politic român într-un depozitar al mărturiilor unora dintre cei care au luptat în Marele Război.

Putem bănui că Nicolae Șucu a început să-și aștearnă amintirile pe hârtie cândva în preajma războaielor balcanice. O simplă analiză grafologică arată că însemnările sale au fost reluate după o pauză mai lungă, cel mai probabil pe la sfârșitul anului 1917, când se afla la Constanța, prins cu activități administrative. Scrisul mai degrabă școlăresc din primele pagini se schimbă într-o scriitură mai sigură și mai rapidă la pagina 16 a manuscrisului (v. *infra*, facsimilul de la p. 93). Caligrafia dezvăluie o persoană obișnuită să scrie regulat, atât în română, cât și în bulgară; astfel, manuscrisul conține și unele cuvinte rezultate din contopirea alfabetului latin cu cel chirilic (v. *infra* n. 2 p. 103 sau chiar facsimilul paginii de titlu, reprodus *infra* la p. 61). Mai ales spre ultimele pagini, autorul revine uneori la scrisul „școlăresc”, probabil sub imperiul emoțiilor (v. *infra*, pp. 206–207).

Ultima parte a manuscrisului capătă caracterul unui jurnal zilnic, ținut în perioada octombrie 1918 – februarie 1919. Observațiile devin tot mai lapidare, iar autorul încearcă să ne lase impresia poverii

insuportabile de pe umerii celui rămas singur, la mila străinilor. Îndemnrurile patriotice din ultimele pagini contrastează cu tonul în care Nicolae Șucu a început să-și redacteze aceste memorii. Este, cel mai probabil, o măsură de precauție, într-o încercare de a se pune la adăpost în eventualitatea unor evenimente imprevizibile.

Manuscrisul este alcătuit din 65 de pagini scrise pe un caiet de tip registru contabil, cu cerneală – cu excepția numerotării paginilor, a unor sublinieri sau tăieturi și a unei adăugiri; acestea sunt făcute cu creion negru și albastru (v. *infra*, p. 206). Cu o singură excepție (v. *infra*, n. 2 p. 193), scrisul este continuu, fără alineate sau altfel de împărțiri.

În ediția de față textul manuscrisului este reprodus integral și fidel. S-au păstrat ca atare particularitățile lexicale și gramaticale și s-au reținut formele diferite de normă peste tot unde transcriu o pronunție particulară; de altfel, materialul prezintă interes și pentru specialistul în istoria limbii și dialectologie. În transcriere s-au aplicat normele ortografice și de punctuație în vigoare, urmând metodele uzuale de editare a textelor vechi sau dialectale. Regimul majusculor, de asemenea, a fost stabilit potrivit normelor actuale.

Împărțirea în paragrafe și secvențe, ca și titlurile din cuprins și din colontitlu – menite să-l orienteze pe cititor într-un text în care faptele abundă – aparțin editorului. Fotografii de la finalul volumului au fost adăugate în redacție și au fost alese astfel încât să ilustreze faptele, scenele și personajele descrise de memorialist.

Titlul de pe coperta acestui volum a fost formulat de editor, pentru a da mai bine seamă de conținutul manuscrisului. Trebuie spus că memoriile lui Șucu acoperă de fapt perioada cca 1892 – februarie 1919.

Cele câteva note ale autorului au fost marcate cu asterisc și semnalate ca atare. Restul notelor, marcate cu cifră, aparțin editorului.

Datele din manuscris și din aparatul editorului sunt consemnate conform calendarului aflat în vigoare în Bulgaria la acel moment. Respectiv, conform calendarului iulian (pe stil vechi) până la 1 aprilie 1916, iar după această dată conform calendarului gregorian (pe stil nou). Deoarece România a adoptat calendarul gregorian abia după război, evenimentele petrecute după 1 aprilie 1916 sunt menționate în aparat în concordanță cu ambele sisteme de datare.

Adăugând manuscrisului un studiu introductiv, o cronologie, note de subsol consistente și un dosar iconografic, am încercat să schițăm pentru cititor panorama unei epoci din istoria României și a Balcanilor puțin cunoscute azi, deși atât de bogate în consecințe.

Parcursul biografic ar fi fost dificil de stabilit fără ajutorul primit atât din partea unor colegi de breaslă, cât și din partea rudelor memorialistului. Ținem să mulțumim pentru informațiile oferite despre „unchiul din Bulgaria“ părintelui Tudor Boambeș (din Mățău-Mioarele), col. (rez.) Ioan Toma și dnei doctor Letiția Andrei. De asemenea, mulțumirile noastre speciale se îndreaptă către Eduard Matei, Aurel Radu (custodele Sălii de Studiu a Arhivelor Naționale – Argeș) și Stefan Rusev (primarul localității Vratarite, județul Dobrici).

VIAȚA UNUI ROMÂN
DIN BULGARIA.

ÎN TRE ANI 1908-1918

ÎNCEPÎND DE LA PAGINĂ 19 A PARTULUI

Prof. Nicolae Simionescu. Sibiu. S. Șușu

SUNT NĂSCUT ÎN ANUL 1886, luna mai, în 29, în comuna Mățău, care se află departe de capitala județului Muscel, Câmpulung, la vreo 12 sau mai puțini kilometri.¹ Mi-am petrecut copilăria la casa noastră cea veiche din localitatea zisă „Vâlcele”² până în vârsta de 7 ani, când tatăl meu a făcut alte case mai în centrul satului, unde ne-am mutat și am început a merge la școală, zisă școala veiche de lângă biserica a veiche. Am urmat a merge la școală bine și am avut purtări foarte bune până am ajuns în clasa IV-a primară, primind chiar premiul întâi când am ajuns în clasa IV-a.³

1. Situată pe „o colină admirabil de frumoasă”, la 5 km sud-est de Câmpulung, comuna Mățău avea în acea perioadă 1.194 de locuitori, patru biserici și o școală mixtă (C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Muscel*, Stabilimentul Grafic J.V. Socec, București, 1893, pp. 201–202).

2. Parte a satului Mățău, denumită așa după numărul mare al văilor (una dintre ele este cunoscută drept Valea Șucilor).

3. În anul școlar 1897–1898, Nicolae S. Șuculescu (așa cum apare în catalog) primește următoarele calificative din partea învățătorului Ion Vișoianu: „purtarea rea”, „silința mare”. Cataloagele și foile matricole păstrate la Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale, în fondul Școala Generală Mioarele (Mățău), ni-l înfățișează pe Nicolae S. Șucu drept un elev bun. În clasa I și a II-a a fost clasat al doilea, iar în clasa a III-a este clasat al treilea. În clasa a IV-a nu este premiant, așa cum susține, ci este clasat al patrulea din cei șapte elevi, cu media generală 6,50.

Mi-am schimbat ideile și purtările din cauză că am început a pricepe și a înțelege la poveștile tatălui meu, care povestea din când în când că, fiind încă necăsătorit, a fost cioban și a petrecut cu oile în munți și bălți, și a trăit un trai foarte bun și fericit; și eu, ca copil, auzind poveștile acestea, s-a înrădăcinat în inima mea un astfel de trai, zis „fericit“. Și-l mai auzeam zicând că când a fost să fie militar nu s-a dus, și nu știu din ce cauză chiar nu și-a făcut serviciul militar.

Mi se pare că l-am auzit o dată zicând că fratele lui cel mare ar fi făcut serviciul militar și pentru el, zicea din când în când că nu ar face armata chiar dacă ar fi legat cu lanțuri; și eu auzindu-l, ca copil, îmi ziceam în sine: Lasă că nici eu nu voi fi mai prost ca tata ca să fac armata. Și vai! de mic încă mi-am molipsit capul cu astfel de gânduri, nu mi-a mai fost gândul la carte, mă gândeam că cum aș putea deveni un cioban cu cămașa neagră îmbâcsită și cu cruce în față și în spate¹; de astfel purtam și eu, și tata, și un frate al meu mai mic un port indentic ca mocanii aceia care aveau câte o mie de oi, măcar că noi nu aveam nici o oaie.

Purtam căciulă mocănească, cămașe cu cruci în față și în spate, numai că biata mamă nu le lăsa cămășile să se facă negre și îmbâcsite. Purtam niște pantaloni albi de lână albă răscroiți cu clin și două cusături și le ziceam „cioareci“, purtam opinci necusute pe margine cu nouă găuri și ziceam că sunt țuțuienești², aveam și făceam niște aere de mocani cu mii de oi.

1. Ciobanii din zonă purtau cămăși „mocănești“, de pânză albă, cu o cruce din arnici negru cusută în spate și alta în față, deasupra taliei.

2. Cei care aveau oi purtau opinci ciobănești de talpă, lucrate într-un anumit mod și legate cu curele (Ion I. Șucu, Ion N. Popescu, Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Litera, București, 1976, pp. 253–254). Țuțuieni erau numiți mocanii, mai ales cei ardeleni, după căciula cu țuțui (țugui).

Totdeauna mă duceam pe câmp pe unde păștea oile oamenilor, și învățătorul mă dedea lipsă la apel și îmi punea notă rea de reaua purtare. A doua zi, când mă duceam la școală de chiu, de vai, îmi spunea colegii mei din bancă: Ieri de ce nu ai venit la școală? Că învățătorul a făcut apel și te-a trecut absent. Până a început învățătorul să facă observație părinților, și eu de necaz am pus în gând să îi fur din catedră tabloul cu numele și pronumele școlarilor și notele, ca să nu mai știe când sunt prezent și când sunt absent, și caietul cu notele, ca să nu mai știe că eu am note: 0, 1, 2, 3, 4.

Și am rămas într-o zi după-masă la ieșirea copiilor din școală mai pe urmă și am profitat de lipsa învățătorului și a măturătorului și am spart lacătul catedrei și am luat nu numai tabloul școlarilor cu numele și pronumele și notele, dar am luat mai multe cărți, printre care și câteva jurnale la care era abonat învățătorul, numite *Albina*¹, și le-am dus acasă, și m-au întrebat părinții că de unde le-am luat cărțile alea, și eu le-am spus că mi le-a dat învățătorul să învăț după ele și iar am să i le dau înapoi.

Bine ar fi fost dacă în cărțile luate de mine nu ar fi fost și un caietel la un coleg al meu, pe care caietel era pictat mai multe plante și planete, Soarele și Luna, pe care le pictase un frate al colegului meu, care era și căpitan în armată; și noi, mai înainte cu un an de furarea cărților din catedră, ne adunam în capete mai mulți școlari și răsfoiam cărticica asta cu planete și ne-a surprins învățătorul și a confiscat cărticica cu planete, a pus-o în catedră, și eu am luat-o și pe aceea.

Într-o bună duminică, colegul meu se ducea cu caprele la pășune și, trecând pe lângă casele noastre din Vâlcele, eu

1. Revistă enciclopedică populară, *Albina* apărea în fiecare duminică, la București, începând din 5 octombrie 1897. Își propunea, încă de la primul număr, să joace rolul unei reviste de familie, din care „să afle toți câte ceva: și învățătură, și petrecere, pentru un preț mic“.

nimerindu-mă acolo, l-am conjurat pe colegul meu că nu are să destăinuiească taina la nimeni și îi am dat cărticica cu planete în schimbul la o bucată de creion și 5 bani. El s-a bucurat mult și, ducându-se acasă, l-a pus în geanta lui de școală.

În ziua aceea a venit o femeie și a rugat pe fratele colegului meu – nu pe căpitan, pe altul mai mic ca căpitanul, de care învățătorul nu ascunsese nimic de pieirea cărților, și chiar a cărticelei cu planete –, l-a rugat femeia aceasta să-i scrie o scrisoare, nu știu unde și la cine, și el a căutat în geanta lui de școală, fiindcă era și el școlar, dar era în clasa V-a, și era și mănitor¹ peste copii, a căutat cerneală, și negăsind, a căutat în geanta colegului meu și a găsit cartea cu planete, a luat-o frumos și a dat-o învățătorului, fiind prieten. Și învățătorul a luat de scurt pe colegul meu că să spuie de unde a luat cartea cu planete, și colegul meu, făcându-i-se frică, a spus că de la mine a luat-o.

Și învățătorul, în loc să mă întrebe, a luat primarul și consilierii comunei, printre acești consilieri era și tata, și, nespunând nimic, a venit seara la noi și a făcut o cercetare bună și a găsit o mare cantitate de cărți, printre care și tabloul și notele, și a amendat pe tata, ca inculpat, cu vreo 20 lei, care în timpul acela costa bani acești 20 lei. Amenda ca amenda, dar am făcut casa cinstită necinstită prin cercetare cu primăria după furt.

Tata era un om foarte serios și ambițios, mie mi-a fost foarte frică că are să mă bată și am fugit trei zile, mâncând fructe. M-a găsit mama și m-a luat acasă cu șoșele și momele că nu are să mă bată tata. Și într-adevăr, nu m-a bătut, dar a fost cu ochii răi pe mine din ziua aceea, și eu m-am desprerat și am vândut în neștirea părinților toate cărțile mele școlare pe 2 lei și m-am echipat de niște unelte ciobănești,

1. Monitor, elev care îi îndrumă pe colegii mai mici sau mai slab pregătiți.

ca amnar de scăpărat foc, ca cuțit de 30 bani, și am fugit de acasă după niște mocani care venea cu oile de la baltă și mergea la munte în sezonul verii anului 1897.¹

AM MERS CU MOCANII care m-a primit pentru ajutorul lor cale de 4 zile, până la muntele zis Căpățâna.² Ajuns acolo a cincea zi, mi s-a făcut un dor nebun de mamă, frați, surori, colegi și prieteni, dar mi-era frică să mă înapoiez prin pădurile întunecoase și seculare că m-o mânca vreun urs, care era berechet din mila Domnului prin munte.

Ciobanii se purtau urât cu mine, mă înjura de mamă și soră, dar nu am avut ce face, frica m-a stăpânit și am rămas la munte toată vara, păzind numai oi șchioape. Vai, de câte ori am fost speriat de urs, cât plângeam singur pe vârful muntelui și mă uitam în țara Ardealului! Muream de dor de acasă, dar era peste putință ca să mă întorc acasă.

A venit Sfântă Maria Mică la 8 septembrie, plecarea mocanilor cu oile la baltă, care avea să treacă prin satul meu la coborârea din munte, și eu mă pregăteam cu cămașa neagră cu cruci în spate și în față, cu opincile necusute pe margini, cu bâta în mână făceam erzeccițiu de răzemare în bătă, cu părul netuns și creț îndoit după marginea pălăriei. Am să trec prin sat cu totul indeferend, fudul față de colegii și prietenii mei, că mi-am ajuns scopul. Am încărcat bagajurile pe măgari și pe cai, am legat caii în șir de coada unuia altuia, am chemat câinii, am umflat cavalele³ și fluierile cu fel de

1. Ciobănia era meseria cea mai căutată de tinerii din Mățau, până la sfârșitul perioadei interbelice. Urcatul oilor la munte se făcea la începutul lunii iunie, iar turmele iernau în „baltă“, la Dunăre (*Monografia comunei Mioarele, ed. cit., p. 295*).

2. Munții Căpățânii (județul Vâlcea) fac parte din grupul munților cuprinși între Olt și Jiu.

3. Fluier mare din lemn de paltin sau arin.

fel de cântece mocănești, ne-am luat adio de la izvoarele reci cu apa limpede, de la vârfurile goale și pline cu zăpadă veșnică, de la brazii mari și stufoși și de la scumpa noastră stână, unde am făcut atâta brânză, și am mâncat atâta jintiță și balmeș¹ cu mămăligă, și am plecat către poalele munților spre a merge la baltă, la locuri mai călduroase.

Am ajuns după 3 zile în cel dintâi sat din josul munților. A început căinii din sat să latre ca la urs la noi și la căinii noștri, dar noi mergeam mândri numai în cămașe cu chimirurile late la mijloc, cu fața roșie de aer curat de la munte, învârtind bătele acelea ciobănești în mână cum învârtesc de obicei domnii de la oraș bastonul pentru a da mersului un fason mai frumos. Aveam înaintea noastră 6 mii de oi, mai mulți măgari și vreo 80 de cai legați șir, care erau încărcăți cu merinde de aprovizionări și haine, și aveam înapoia noastră vreo câțiva câini mari, grași, de aceia ciobănești, care mergeau legănându-se.

Iată-ne după 4 zile în mijlocul satului nostru. Am oprit oile și caii pentru a cina și a hodi hni puțin. Am adunat măgarii, am dat bagajurile jos ca să facem mămăliga, iar în jurul nostru se adunase multă lume, care a început a striga din toate puterile, unii băieți zicând: Mamă, uite băiatul lui nenea S[pirea], uite băiatul lui nenea S[pirea], iar eu eram cu totul indeferend, și chiar dacă a venit vreunul din colegii mei să dea mâna cu mine, eu i-am răspuns cu un oarecare accent mocănesc, no, măi, da' ce vrei cu mine, și mi-era frică că nu va fi totul complet ca cioban, ba părul nu va fi, ba cămașa, ba opincile, ba bâta, ba mersul cam legănat. Nu aveam nici gând a mă duce pe acasă să văd părinții ce mai

1. Jintița se prepară prin încălzirea lentă a zerului provenit de la scurgerea cașului. Balmeșul este un amestec de jintiță, caș și făină, prăjit în unt.

face. Îi uitasem în timp de 6 sau 5 luni de la plecare, pe când părinții m-a căutat în toate părțile, și s-au dus la o vrăjitoare și le-au spus că m-am înecat într-o apă, și așa și-au luat nădejdea de la mine. Săraca mama! Mult a plâns crezând în vrăjitoarea aceea blestemată.

În vremea aceea, nu știu cine s-a dus și a dat de veste mamei și tatii de sosirea mea în sat, și a venit într-o fugă să mă vadă. Sărmana mamă! Tot plângea și nu credea că într-adevăr eu sunt acela plecat de 5-6 luni!... A venit și tata, frați, surori, neamuri și nu m-am putut aține ca să nu mi se rostogolească pe obrajii tineri două picături mari de lacrimi văzând pe sărmana mamă plângând cu atâta foc și dor.

M-au cerut de la mocanii aceia după ce le-au dăruit câte un șerbet mare și după ce i-au cinstit cu vreo câteva plosci de alea după la munte, plin[e] cu țuică de prune naturală. M-au cerut și să rămân acasă, făgăduindu-le că la primăvara viitoare, a anului 1898, iar mă va preda lor, și ei (mocanii) s-au învoit, dându-mi ca leafă pentru toată vara servită la ei după oi șchioape una oaie cu coarne și împrejurul ochilor cu negru, și două miele de câte 7 luni, și atâta tot. Mocanii au încărcat măgarii și caii, și-au chemat câinii, au sculat oile și s-au dus la baltă, și eu am rămas în sat acasă cu o turmă de 3 oi.

Învățătorul, aflând că eu sunt acasă, a trimes după mine că să mă duc la școală, că dacă nu va mai pune încă o amendă ca cea dintâi de 12 lei. A trebuit să mă duc la școală ori să vând oaia și să plătesc amenda. Mai bine am început să mă duc la școală ca să termin clasa V-a, care o lăsasem la jumătate.¹

1. Nicolae S. Șucu a urmat clasa a V-a între anii 1898 și 1900. Pentru absențe a fost amendat, în 1899, cu suma de 3,30 lei (Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale, fond Școala Generală Mioarele, Școala Mățâu, registru matricol 2, 1898–1900, cl. V, f. 4). Prin urmare,